

Học cách cùng chung sống

TS. Phạm Quốc Trung

Với sự phát triển của Internet và xu hướng toàn cầu hóa, thế giới ngày càng trở nên nhỏ lại và sự gắn kết giữa các cộng đồng, quốc gia, khu vực càng trở nên chặt chẽ hơn. Tuy nhiên, công nghệ hay tự do hóa thương mại không tự nhiên mang lại lợi ích và không thể phát huy tác dụng nếu con người không biết cách cùng chung sống hòa bình với nhau. Nhìn vào bức tranh thế giới ngày nay, chúng ta thấy những khác biệt về tôn giáo, sắc tộc, quan điểm chính trị, văn hóa... ở nhiều mức độ và phạm vi khác nhau vẫn còn hiện diện, đôi khi dẫn đến xung đột, và nguy cơ chiến tranh, khủng bố, loạn lạc vẫn có khả năng tiếp diễn. Điều này khiến con người chưa thể chung sống an lạc với nhau. Những thách thức này đòi hỏi con người hiện đại phải học và trang bị cho mình một kỹ năng rất quan trọng, đó là kỹ năng cùng chung sống hòa bình với mọi người xung quanh.

Khi bàn đến mục tiêu của việc học, mọi người thường nghĩ đến 4 mục tiêu mà tổ chức Unesco đã nêu ra, đó là: Học để biết, Học để làm, Học để thành người, và Học để cùng chung sống. Quả nhiên, bốn mục tiêu này rất tổng quát và đã bao quát toàn bộ những gì mà một người nên học. Lúc trước, tôi thường nghĩ rằng "Học để thành người" là khó nhất và phải là mục tiêu sau cùng của việc học, nhưng Unesco lại sắp "Học để cùng chung sống" ở vị trí sau cùng, phải chăng đây mới là mục tiêu khó nhất mà việc học cần hướng tới. Sau này, càng suy ngẫm, tôi càng thấy việc sắp xếp này thật hay và ý nghĩa. Đặc biệt, trong bối cảnh toàn cầu hóa ngày nay, việc học để thành người đúng nghĩa đã khó, mà việc học để có thể chung sống hòa bình với mọi người xung quanh lại càng khó hơn, và nó mới đúng là mục đích sau cùng của một đời người, và mới làm cho sự hiện diện của chúng ta trong cuộc đời này thêm phần ý nghĩa. Trong bài viết này, chúng ta cùng bàn luận về 2 mục tiêu sau cùng của việc học theo phân loại trên, và phân tích vì sao học để cùng chung sống lại khó khăn và quan trọng hơn đối với xã hội hiện đại ngày nay.

Trước tiên, cùng tìm hiểu về mục tiêu "học để thành người". Rõ ràng đây là một mục tiêu rất quan trọng của việc học, bởi suy cho cùng, mọi kiến thức học được đều giúp chúng ta trưởng thành về mặt tư duy, hiểu biết và hoàn thiện về mặt nhân cách. Một người đúng nghĩa là người biết phân biệt phải trái, đúng sai, có tư duy độc lập, và tự chịu trách nhiệm về những lời nói, hành động của mình. Như vậy, mục tiêu quan trọng của việc học là để con người có thể trở thành phần Người (viết hoa), và khác biệt với phần Con, chỉ biết sống theo bản năng, của các loài vật. Để trở thành con người đúng nghĩa, đòi hỏi 1 cá nhân phải có hiểu biết nhất định, có óc tư duy đánh giá về sự vật hiện tượng, biết cách ứng xử cho phù hợp với vị trí của mình trong xã hội. Nói chung, ngoài kiến thức và khả năng tư duy, người đó phải biết cách đối nhân, xử thế, tuân thủ những quy định về pháp luật, và không vi phạm những quy tắc đạo đức cơ bản... Để đạt được mục tiêu này, nhà trường không chỉ cung cấp cho người học tri thức chuyên môn, mà còn phải dạy dỗ cho học trò về lễ nghi, quy tắc, và rèn luyện đạo đức của người học theo một chuẩn mực chung. Đó là lý do vì sao ở các trường học thường gặp khẩu hiệu "Tiên học lễ, hậu học văn" là vậy. Ngày nay, các trường phổ thông ở Việt Nam có vẻ xem nhẹ việc dạy lễ (cách ứng xử), mà đặt nặng việc dạy văn (kiến thức), nên nhiều học sinh dù đã tốt nghiệp phổ thông vẫn chưa được coi là trưởng thành, đạo đức, nhân cách chưa hoàn thiện, và cách ứng xử còn nhiều khiếm khuyết. Điều này khiến cho mục tiêu "học để trở thành người" chưa được thực hiện trọn

ven. Chính vì vậy, các phong trào đổi mới, cải cách giáo dục gần đây thường đòi hỏi các trường phải chú trọng giảng dạy nhiều hơn các kỹ năng sống, thái độ ứng xử, quy tắc đạo đức, khả năng tư duy, suy nghĩ phê phán... Bởi đó chính là những yếu tố rất quan trọng cho bài học làm người.

Học để trở thành một người đúng nghĩa đã khó, nhưng học để biết cách cùng chung sống hòa bình với mọi người xung quanh còn khó hơn gấp bội. Bởi, ngày nay, con người không thể sống độc lập 1 mình, mà cuộc sống hiện đại đòi hỏi phải tương tác, làm việc với rất nhiều người khác nhau trong xã hội. Chính vì vậy, mỗi người cần phải trang bị cho mình những hiểu biết về thế giới xung quanh, biết công việc của mình và của người khác, biết cách phối hợp, cộng tác với nhau trong công việc. Nói chung, để có thể chung sống an lạc, hài hòa với mọi người xung quanh, mỗi người phải biết tôn trọng sự khác biệt, và phải biết cách ứng xử linh hoạt, phù hợp với mỗi người, mỗi hoàn cảnh. Điểm then chốt của việc chung sống an lạc là phải biết cố gắng tránh gây tổn hại đến môi trường, hay người khác, vì ai trong cuộc sống cũng mong muốn có cuộc sống an lành, hạnh phúc. Hơn nữa, không những hạn chế hành động, lời nói gây tổn hại đến mọi người, mà cần phải còn cố gắng tập nói lời ái ngữ, và nếp sống vị tha, để mang lại an vui, lợi lạc cho những người xung quanh. Như vậy, ta thấy rằng học cách cùng chung sống khó hơn học để trở thành người bởi nó không chỉ đòi hỏi khả năng tư duy, và chịu trách nhiệm với bản thân, mà nó còn đòi hỏi mỗi người phải rèn luyện một đầu óc cởi mở, biết chấp nhận sự khác biệt, có năng lực phán đoán và ứng xử phù hợp với quy chuẩn của cộng đồng mà mình sống, để tránh/ hạn chế gây tổn hại đến người khác. Đương nhiên, để chung sống hài hòa với mọi người và với môi trường xung quanh, một người trước tiên cần phải học để trở thành người đúng nghĩa. Bởi vì, một người phải biết sống có trách nhiệm với bản thân mình trước thì mới có thể chung sống một cách có trách nhiệm với cộng đồng và xã hội. Do đó, học cách cùng chung sống với mọi người trong xã hội mới là cái học khó khăn nhất.

Ngoài ra, nếu nhìn sâu vào ý nghĩa của một đời người, ai cũng thấy rằng con người không nên chỉ sống ích kỷ một mình, mà cuộc sống chỉ có ý nghĩa khi con người biết đóng góp cho sự an lạc, yên vui và hạnh phúc của gia đình và xã hội. Học kỹ năng cùng chung sống an lạc với mọi người và biết tôn trọng, giữ gìn môi trường sống sẽ giúp con người cảm thấy đời sống của mình có ý nghĩa hơn. Trong nhà Phật, có khái niệm tương sinh, tương tức (interbeing), có nghĩa là cuộc sống của mỗi người đều có mối tương quan và liên hệ chặt chẽ với nhau. Sự an lạc, hạnh phúc của một người sẽ ảnh hưởng và chịu chi phối bởi sự yên bình và hạnh phúc của cộng đồng và xã hội xung quanh. Cái thấy này giúp mỗi người hiểu được sự liên đới giữa mọi người, mọi vật, và vì vậy, cần phải cẩn trọng trong lời nói, hành động của mình để tránh gây tổn hại đến người khác hay môi trường xung quanh. Cở sở quan trọng cho việc chung sống hạnh phúc theo nhà Phật chính là sự thấu hiểu và cảm thông. Có thấu hiểu những khổ đau, bất hạnh của con người, thì mình mới dễ dàng cảm thông, tha thứ, và bỏ qua những lỗi lầm, những lời nói khó nghe mà người kia đã nói/ gây ra cho mình. Để hiểu được hoàn cảnh và cách ứng xử của người khác, ta cần phải hiểu về nền văn hóa, truyền thống tâm linh, lý tưởng mà họ theo đuổi... Hơn nữa, không những hiểu mà còn phải biết chấp nhận và dung hòa sự khác biệt. Ai cũng thường cho rằng tôn giáo của mình là nhất, chủ nghĩa mà mình tin tưởng là số một... và như thế, mình sẽ không thể hiểu và chấp nhận được tôn giáo khác, chủ nghĩa khác. Đây chính là nền tảng của tư tưởng dân chủ trong xã hội hiện đại. Muốn chung sống an lạc, cần phải

biết xã hội là đa dạng, phải biết yêu cái đẹp của tự nhiên với muôn loài, vạn sắc. Phải thấy rằng bông hoa dù xanh, đỏ, tím, vàng... đều đẹp và đều mang lại hương thơm cho đời. Tôn giáo nào cũng hướng con người đến điều thiện, chủ thuyết nào cũng chỉ nhằm xây dựng xã hội tốt đẹp hơn... vậy tại sao không thể có cái nhìn bao dung với nhau hơn? Ngày xưa, có 1 người hỏi đức Phật, tôn giáo nào cũng nói mình là số 1, vậy con biết tin theo ai đây? Phật bèn trả lời, con hãy khoan vội tin mà hãy tự dùng trí tuệ của con để đánh giá và phán đoán về sự hay dở, tốt xấu của 1 tôn giáo, nếu nó dạy những điều tốt đẹp và mang lại sự an vui, hạnh phúc thì con hãy tin theo. Chính vì tinh thần cởi mở và không cố chấp mà các quốc gia theo Phật giáo đều có sự hòa hợp giữa các tôn giáo.

Ở phạm vi cá nhân, việc học cách cùng chung sống giúp con người có thể sống an vui, hòa hợp, và cộng tác hiệu quả với mọi người xung quanh. Đây chính là những kỹ năng rất quan trọng trong xã hội hiện đại, bởi xã hội đang chuyển dần sang xã hội tri thức, ở đó, công nghệ và tính chất công việc ngày càng phức tạp, đòi hỏi mọi người phải cộng tác với nhau mới có thể giải quyết được. Đó là lý do vì sao, ở các trường Đại học ngày nay, kỹ năng cộng tác và làm việc nhóm ngày càng được đề cao và đưa vào chương trình giảng dạy, bởi nó rất cần thiết cho sự thành công của một cá nhân trong xã hội tri thức hiện đại. Một trong những yêu cầu quan trọng để có thể cộng tác, làm việc nhóm hiệu quả đó là phải biết lắng nghe, đặc biệt là biết lắng nghe những ý kiến khác biệt, trái chiều. Con người ta thường chỉ thích nghe những gì thuận tai, phù hợp với quan điểm của mình, hoặc là lời khen ngợi... mà khó có khả năng nghe những lời nghịch nhĩ, những quan điểm, ý kiến khác biệt, trái chiều hay phê phán. Chính vì vậy, để có thể chung sống hòa hợp và cộng tác tốt với mọi người xung quanh, điều đầu tiên cần học tập chính là rèn luyện khả năng lắng nghe, và biết chấp nhận những quan điểm khác biệt. Trên cơ sở lắng nghe, thảo luận và tranh luận thẳng thắn, những chân lý, sự hiểu biết đúng đắn mới có thể đạt được, từ đó, mọi người mới có thể hiểu rõ vấn đề, và cộng tác cùng nhau để làm cho xã hội ngày một tiến bộ hơn. Đó chính là cơ sở bền vững của việc chung sống an lạc và xây dựng một cộng đồng biết sống an bình, hạnh phúc. Gần đây, một môn học mới là "Giao tiếp trong môi trường đa văn hóa" được giới thiệu và bổ sung thêm vào chương trình của các trường ĐH, để cung cấp cho SV. hiểu biết về cách ứng xử và suy nghĩ trong những nền văn hóa khác nhau, từ đó, có thể thích nghi và cộng tác hiệu quả trong môi trường làm việc toàn cầu ngày nay.

Ở phạm vi quốc gia/cộng đồng, việc sống chung an lạc đòi hỏi mọi quốc gia/cộng đồng phải tuân theo những quy tắc, luật pháp chung. Chẳng hạn, những hiệp ước thương mại quốc tế, những bộ quy tắc ứng xử, công pháp quốc tế... là những tiêu chuẩn mà các quốc gia, cộng đồng có thể dựa vào đó mà vận hành. Nếu có bất đồng thì cần dựa vào các cơ chế trọng tài, tòa án quốc tế tương ứng để phân xử. Điều quan trọng là các quốc gia/ cộng đồng cần phải tôn trọng những cam kết đã ký và không nên có những hành động đơn phương gây tổn hại đến các quốc gia/cộng đồng khác. Gần đây, tranh chấp biển Đông giữa Trung Quốc và các nước trong khu vực Đông Nam Á đang là tâm điểm chú ý của thế giới. Rõ ràng, mâu thuẫn giữa các quốc gia càng dâng cao khi Trung Quốc đơn phương cải tạo các bãi đá thuộc quần đảo Hoàng Sa và Trường Sa, mà Trung Quốc đã chiếm được từ tay Việt Nam và Phillipin trong những năm trước đó. Ngao mạn hơn, Trung Quốc còn vạch ra đường 9 đoạn để xác nhận phần biển và đảo bên trong là thuộc về chủ quyền của mình. Phán quyết của tòa trọng tài PCA bác bỏ tính hợp pháp của đường lưỡi bò 9 đoạn, cũng

như bác bỏ các tuyên bố chủ quyền và đặc quyền kinh tế đối với các mỏ đá mà Trung Quốc chiếm được và ra sức cải tạo gần đây, đã chứng minh tính vô lý của các tuyên bố đó. Thực trạng này cho thấy thách thức rất lớn đối với các quốc gia ở khu vực Đông Nam Á khi muốn chung sống hòa bình với người hàng xóm hung hăng và không biết lý lẽ. Có lẽ, Trung Quốc nên học lại bài học về cùng chung sống, nếu không, thì cộng đồng quốc tế cần phải dạy cho Trung Quốc để hiểu về nguyên tắc này. Người TQ cần phải học cách "sống và để người khác sống với". Nếu anh ý mạnh hiếp yếu, bất chấp công pháp quốc tế, bất chấp lý lẽ để gây ra tổn hại cho môi trường và bất ổn cho cộng đồng xung quanh, trước sau gì anh cũng sẽ lãnh hậu quả. Cộng đồng quốc tế và các quốc gia Đông Nam Á cần liên kết lại để bắt buộc TQ tuân theo luật chơi chung của thế giới, nếu không thì cần phải đi học phổ cập lại về cách phân biệt đúng sai, và học cách cùng chung sống. Một mình Việt Nam hay Philipin thì không đủ sức để đối chọi với 1 nước TQ hung hăng, bạo ngược, nhưng cộng đồng các quốc gia ĐNÁ cùng với sự hỗ trợ của các nước tiên bộ trên thế giới thì hoàn toàn có thể dạy cho TQ 1 bài học làm người tử tế, biết chung sống hòa bình trong cộng đồng thế giới ở thế kỷ 21 này.

Như vậy, rõ ràng việc học cách cùng chung sống là một mục tiêu quan trọng và cực kỳ quan trọng trong bối cảnh toàn cầu hóa và hội nhập quốc tế. Xu thế công nghệ và tự do thương mại đang làm cho thế giới trở nên nhỏ hơn, con người ở nhiều nền văn hóa khác nhau có thể đến gần nhau và làm việc cùng nhau trên nền tảng Internet. Chính vì vậy, các trường học ngày nay nên chú trọng tới việc dạy cho học sinh, sinh viên các kỹ năng để có thể chung sống với mọi người xung quanh. Để đạt được mục tiêu này, mỗi cá nhân cần phải là người đúng nghĩa, tức là có tư duy độc lập, biết nhận định đúng sai và có trách nhiệm với bản thân mình. Kế đó, mỗi người cần phải có hiểu biết về cộng đồng xung quanh và có ý thức sống có trách nhiệm bảo tồn thiên nhiên, tránh gây tổn hại đến mọi người, và mang lại an vui, hạnh phúc cho xã hội. Nếu một quốc gia mà mọi công dân đều thấm nhuần bài học làm người và biết cách cùng chung sống thì quốc gia đó cũng sẽ trở thành một thành viên có trách nhiệm trong cộng đồng thế giới. Ngoài ra, thế giới cũng phải đoàn kết với nhau để trừng trị kẻ xấu, và dạy cho những quốc gia chưa biết sống chung về bài học quan trọng này. Nếu làm được như vậy, cảnh chiến tranh sẽ sớm tắt và viễn cảnh một cộng đồng thế giới chung sống hòa bình, an lạc là có thể hiện thực. Mong sao mọi nơi trên thế giới đều hưởng được cảnh thái bình, và mọi người đều có thể chung sống an vui, hạnh phúc!